

УДК 330.338

Паршин Ю. І.

*к.тех.н.,**доцент кафедри економічної кібернетики ДВНЗ**«Український державний хіміко-технологічний університет»*

МЕТОДИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

В статті зазначено, що раціональне та збалансоване використання комплексу методів та інструментів є основою забезпечення сталого розвитку національного господарства. Показано, що існують різні думки стосовно сфер застосування та використання різних видів інструментів. Представлено схему групування інструментів державного регулювання та описані особливості методів впливу держави на розвиток національної економіки.

Ключові слова: методи, інструменти, національне господарство, сталий економічний розвиток.

Постановка проблеми. Стратегія сталого розвитку національного господарства є важливим державним документом, який визначає розвиток держави. Концепція переходу держави до сталого розвитку повинна бути орієнтованою на збалансоване вирішення економічних і соціальних задач, при одночасному збереженні сприятливого навколишнього середовища та природно-ресурсного потенціалу.

Державний вплив на розвиток національної економіки носить двоїстий характер. З одного боку держава впливає на економіку за допомогою законів, розпоряджень та інших документів, які дозволяють вибирати та коригувати оперативні завдання і стратегії. З іншого боку, використовуються активні методи впливу на всі відтворювальні процеси – різні методи та інструменти управління, завдяки яким можна з більшою ефективністю досягти поставлених цілей. У зв'язку з цим питання раціонального та збалансованого використання різних методів та інструментів у формуванні стратегії забезпечення сталого розвитку національного господарства є актуальними та потребують подальших досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Національна економіка є складною системою, яка зумовлюється безліччю та різноманітністю її елементів, взаємозалежних

процесів, множиною і різновидом зв'язків, кількістю ієрархічних рівнів тощо. Сталий економічний розвиток національного господарства залежить від багатьох аспектів, серед яких можна зазначити: вдосконалення спеціалізації та підвищення комплексності суб'єктів господарювання, залучення до господарського обороту нових економічних природних ресурсів, ефективне використання трудового потенціалу та наявного виробничого апарату, раціональне розміщення продуктивних сил і транспортно-економічних зв'язків та ін.

При розробці стратегій розвитку суб'єктів господарювання виникає необхідність у дослідженні методів і системи інструментів регулювання цих процесів. Серед учених, які досліджували ці питання, необхідно відзначити таких як І. Ансофф, О. С. Віханський, Дж. Коул, М. Мескон, Р. Мінзберг, М. Портер, К. Ендрюс, Г. Хемел, А. Томпсон, А. Стрікленд, Р.А. Фатхутдінов, А. Шенделл та ін. Окремі аспекти використання методів та інструментів в управлінні економічними системами розглядаються в працях М. І. Данилишина, Л. А. Швайки, В. І. Пили, В. Ю. Керецмана, О. І. Амоши, В. І. Маєвського, В. П. Вишневського та багатьох інших учених.

Формування цілей статті. Метою роботи є аналіз методів та інструментів стратегії забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства.

Виклад основного матеріалу. Однією з умов забезпечення сталого розвитку національного господарства є державне регулювання господарської діяльності, включаючи розробку стратегії з урахуванням системи методів та інструментів державного впливу на економіку держави. У всіх розвинених країнах ринковий механізм доповнюється інструментами державного регулювання. Їх співвідношення залежить від частки держсектору, історичних особливостей, а також характеру вирішуваних завдань.

Існують різні думки стосовно вибору інструментів задля забезпечення сталого розвитку як для національної економіки в цілому, так і для окремих її сегментів. Так автор [7] зазначає, що бюджет має бути дієвим інструментом центральних і місцевих органів влади, оскільки за допомогою бюджету є можливість стимулювати розвиток соціально-економічних процесів у країні в цілому.

Інший автор [3] зазначає, що головним інструментом реалізації регіональної політики виступають фінанси, які мають сприяти зростанню виробництва, залученню інвестицій та зростанню зайнятості населення. Його думку поділяє автор роботи [9], який до основних інструментів механізму державного регулювання розвитку відносить

фінансово-податкові інструменти. Також було зазначено [9], що за рахунок податків є можливість вирішити більшу кількість економічних проблем.

Аналізуючи використання інструментів на рівні регіону автор роботи [11] виділяє наступні види інструментів розвитку:

- фінансові інструменти. До них відносять: безпосередні дотації; кредити; субсидії для підприємців; податкові концесії; опосередковані банківські гарантії та участь капіталом;
- розвиток технічної інфраструктури;
- розвиток інституціональної інфраструктури, яка спрямована на широкий доступ до інформації, консультацій, навчання тощо;
- нематеріальні інструменти. До цієї групи відносяться інструменти планування, а також технології, що спираються на аналіз ситуацій і методику стратегічного планування.

Необхідно зазначити, що на вибір тих чи інших інструментів робить вплив також і галузь їх застосування та використання. Так, автор роботи [5] розглядаючи методи прямого та непрямого регулювання галузі автомобілебудування, крім правових, економічних та адміністративних способів впливу додає пропагандистський, на який покладено інформаційну підтримку вітчизняного товаровиробника з боку державної влади.

З іншої точки зору підходить до розгляду автори роботи [8], де вивчаючи різноманітні фактори розвитку він звертає увагу на те, що для забезпечення ефективного державного регулювання розвитку в Україні існує достатня кількість інструментів, але у той же час відсутній системний підхід до питань розвитку, а також має місце недосконалість моделі управління.

Вибір конкретного інструменту залежить від рівня, цілей та завдань управління, а також умов їх вирішення, що склалися на даний момент часу. Класифікаційну схему щодо групування інструментів державного регулювання економічного розвитку представимо наступним чином (рис. 1).

Методи впливу держави на розвиток національної економіки розподіляються на прямі і непрямі. Пряме державне втручання здійснюється шляхом використання адміністративних засобів, які базуються на силі державної влади і включають заходи дозволу, заборони і примусу. До методів прямої участі держави в регулюванні розвитку слід віднести – здійснення державних регіональних програм, що фінансуються за

рахунок держбюджету, окремих структуруючих інвестиційних проектів; розміщення замовлень на поставку продукції для загальнодержавних потреб за допомогою контрактної системи.

Рис. 1. Схема групування інструментів державного регулювання

Непряме регулювання здійснюється за допомогою різних заходів економічної політики. Методи непрямого регулювання економічного розвитку включають:

- створення спеціальних фондів розвитку, де акумулюються фінансові ресурси для вирішення загальнонаціональних проблем: проведення політики субвенції для підприємств та галузей, що знаходяться в складних соціально-економічних та екологічних умовах;
- залучення інвесторів для вирішення завдань національної політики;
- компенсації додаткових витрат, які несуть суб'єкти господарювання при реалізації проектів національного значення;
- надання податкових знижок при експлуатації та утриманні збиткових проектів;
- встановлення пільгових ставок орендної плати при вилученні площ під будівництво підприємств, що мають важливе значення для вдосконалення національної структури економіки;

- введення диференційованої амортизації, що дозволяє підприємствам фінансувати прискорену амортизацію власного виробництва;
- застосування підвищених цін на екологічно чисту продукцію;
- введення санкцій для підприємств, які забруднюють навколишнє середовище тощо.

Відмінні особливості адміністративних та економічних методів забезпечення процесів розвитку національного господарства представимо наступним чином (табл. 1).

Таблиця 1

Особливості методів забезпечення впливу на розвиток національного господарства

Адміністративні методи	Економічні методи
Засновані на конкретно-адресних завданнях, які орієнтовані на досягнення цілей шляхом формування її чіткої структури, створення умов для підготовки, прийняття та реалізації управлінських рішень	Базуються на загальних правилах поведінки, вибору та маневру економічної стратегії у відповідності до умов
Переслідуються, як правило, інтереси органів управління, при цьому на суб'єктах господарювання здійснюється прямий вплив	Чинять непрямий вплив на об'єкти управління та враховують економічні інтереси суб'єктів господарювання
Основна частка відповідальності за прийняття рішень покладається на органи управління	Повна відповідальність суб'єктів господарювання за здійснені дії та їх наслідки
Адміністративні розпорядження вимагають обов'язкового їх виконання	Здійснюється підготовка альтернативних рішень та вибір оптимального з точки зору інтересів даного суб'єкта, а також з урахуванням економічного ризику

З точки зору впливу на економіку областей, регіонів та окремих суб'єктів господарювання можна виділити також прямі та непрямі інструменти впливу. До прямих інструментів відносять наступні основні елементи:

- державні документи, які орієнтують суб'єкти господарювання до майбутніх умов і середовища, в якому імовірно буде знаходитися національне господарство;
- державні документи, які дозволяють активно впливати на поточну ситуацію, процеси та умови;
- законодавчі акти, які регламентують діяльність усіх суб'єктів господарювання в окремо взятих областях, районах, містах тощо.

Система інструментів державного регулювання, які орієнтують суб'єкти господарювання до майбутніх умов і середовища включає: генеральну схему розвитку і розміщення виробничих сил держави, прогноз соціально-економічного розвитку областей, а також стратегічні та індикативні плани стратегічного розвитку областей.

Система інструментів державного регулювання, які дозволяють активно впливати на поточну ситуацію, процеси та умови включають: програмування економічного розвитку областей, розробку та реалізацію бюджету регіону з податковою системою і бюджетом розвитку.

Інструменти прямого впливу охоплюють такі сектори дій як: управління підприємствами державного сектору, регулювання державною власністю, виплати по соціальному захисту, а також дотаційні виплати і трансфери.

До основних елементів, які входять в набір інструментів державного регулювання, можна віднести [1; 2, с. 164]: економічне прогнозування, програмування економічного розвитку, бюджетування та індикативне планування.

Економічне прогнозування – це передбачення майбутнього стану економіки та пов'язаних з нею сфер, яке засновано на використанні наукових методів і засобів пізнання економічних явищ.

Програмування економічного розвитку – це розробка та реалізація програм розвитку національної економіки або окремих її сфер (кластерів, багатогалузевих комплексів тощо), які реалізуються державними органами різного рівня або при їх безпосередній підтримці.

Бюджетування економічного розвитку уявляє собою розробку і реалізацію бюджету держави як основного інструменту гнучкого управління, що забезпечує вище керівництво точною, повною і своєчасною інформацією про реалізацію заходів щодо досягнення поставлених стратегічних цілей.

Індикативне планування передбачає процес формування заходів рекомендаційного характеру, спрямованих на досягнення цілей соціально-економічної політики держави і створення таких умов для суб'єктів господарювання, які б спонукали їх до виконання поставлених завдань [12, с. 237].

Фінансово-економічні інструменти впливу включають наступні [2, с. 164]:

1. Фіскальну політику – це політика в сфері урядових витрат і податків.

Урядові витрати уявляють собою частку національного продукту, яка надходить до спільного користування всіх верств населення. Податки формують доходи

державного бюджету, але у свою чергу надають стимулюючий або негативний вплив на виробників і споживачів.

2. Грошова політика – це політика впливу держави на грошову масу завдяки купівлі-продажу державних цінних паперів, грошово-кредитній емісії та регулюванню норми банківських резервів.

Через індуковані інвестиції (обсяги інвестицій, які потрібні для забезпечення приросту ВВП на певну величину), розширення сукупного попиту на основі бюджетної експансії, держава впливає на обсяг і динаміку національного виробництва. Жорстка грошова політика (монетарне регулювання економіки) відіграє важливішу роль в стабілізації інфляції, забезпечуючи її зниження.

3. Інвестиційна політика держави – складова частина фінансової політики, яка виражає відношення держави до фінансування інвестиційної діяльності. Вона визначає цілі та напрями інвестицій, а також форми державного регулювання інвестиційної діяльності. В якості цілей інвестиційної політики держави можна зазначити мобілізацію фінансових ресурсів і підвищення ефективності капітальних вкладень. Інвестиційна політика держави повинна створювати сприятливий інвестиційний клімат для інвесторів всіх форм власності.

4. Політика регулювання доходів – складова частина соціальної політики держави, яка спрямована на вирішення двох основних завдань: надання допомоги найбільш вразливим верствам населення та нейтралізація інфляційного знецінення доходів і заощаджень населення.

5. Зовнішньоекономічна політика – це державна політика в галузі експорту та імпорту, встановлення системи зовнішньоторговельних тарифів, квот і ліцензій, митних зборів, обмежень, залучення іноземного капіталу і вивозу капіталу за кордон, зовнішніх позик, надання економічної допомоги іншим країнам, здійснення спільних економічних проєктів. Вона регулює зовнішню торгівлю, іноземні інвестиції, валютно-кредитні відносини, трансфер нових технологій, а також міграцію робочої сили.

До соціально-політичних та інформаційних технологій можна віднести: переконання, примус, маніпулювання, соціальний доказ, стереотипне мислення, прихильність. Інструментами виступають ЗМІ та різні організації, що генерують ідеї й способи для реалізації таких технологій (науково-дослідні соціологічні і політологічні центри тощо). Прикладами найбільш відомих політичних технологій можна назвати «Паблік рилейшнз», лобістську діяльність, виборчі технології, формування іміджу,

технології соціального партнерства тощо. В якості інформаційних інструментів може бути інформаційна підтримка державних дій, процесів, проектів або окремих виробів.

У той же час до соціальних інструментів впливу можна віднести наступні:

1. Соціальні програми розвитку – які дозволяють досягти динамічний розвиток соціальної системи, подолати проблеми суспільної життєдіяльності, а також успішно вирішувати виникаючі соціальні протиріччя.

2. Забезпечення зайнятості та захисту населення – створення економічно доцільних робочих місць, які визначають попит на працю і забезпечують його збалансованість з пропозицією робочої сили, при цьому громадяни мають виключне право вільно розпоряджатися своїми здібностями щодо продуктивної та творчої праці.

3. Політика у сфері культури, спорту, охорони здоров'я.

Державна політика у сфері культури спрямована на розвиток і реалізацію культурного і духовного потенціалу кожної особистості та суспільства в цілому, а також на підвищення загальної культури держави і відповідно добробуту суспільства.

Фізична культура і спорт, розглядається державою, як один із засобів профілактики захворювань, зміцнення здоров'я, підтримки високої працездатності людини, виховання патріотизму громадян, і гарантує права громадян на рівний доступ до занять фізичною культурою та спортом.

Автори роботи [6, с. 176] вказують, що особлива роль як інструменту державного регулювання економіки належить амортизації та прискореній амортизації. Через норму амортизації держава активно впливає на структуру основних фондів, стимулює впровадження нової техніки на підприємствах, що веде до поліпшення якості продукції, зменшення її ціни, підвищенню конкурентоспроможності.

Необхідно зазначити, що важливим інструментом державного регулювання економіки є державне замовлення, що дозволяє активно впливати на економіку, впливати на попит та розширення виробництва.

Автори роботи [10] зазначають, що саме через програмування держава має можливість гнучко регулювати економічний стан. При цьому акцентується увага на використанні комплексу таких інструментів державного регулювання економіки як: регулювання облікової ставки (дисконтна політика, що здійснюється національним банком); встановлення і зміна розмірів мінімальних резервів, які фінансові інститути країни зобов'язані зберігати в національному банку; операції державних установ на ринку цінних паперів – емісія державних зобов'язань, торгівля ними і погашення.

За допомогою цих інструментів держава прагне змінити співвідношення попиту і пропозицій на фінансовому ринку (ринку позикових капіталів) у бажаному напрямку.

Висновки. За результатами проведених системних досліджень слід зазначити, що для забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства необхідно виважено використовувати та поєднувати сучасні методи та інструменти задля оптимізації взаємодій та зв'язків у функціонуванні складних соціально-економічних систем. Поєднання методів та інструментів дозволить сформувати ефективну стратегію забезпечення сталого економічного розвитку національного господарства.

Список використаної літератури

1. Антонова Н. Б. Государственное регулирование экономики / Н. Б. Антонова. – Мн.: Акад. упр. при Президенте Респ. Беларусь, 1999. – 131 с.
2. Белокрылова О. С. Теория переходной экономики: учебное пособие / О. С. Белокрылова. – М.: Изд-во «Феникс», 2002. – 170 с.
3. Івахненко І. С. Оцінка рівня розвитку фінансового потенціалу регіону / І. С. Івахненко // Теоретичні та прикладні питання економіки. збірник наукових праць. КНУ імені Тараса Шевченка; Ін-т конкурентного суспільства. – Київ: 2009. Вип. 19. С. 203-208.
4. Керецман В. Ю. Державне регулювання регіонального розвитку: теоретичні аспекти: монографія / В. Ю. Керецман. – К.: Вид-во УАДУ, 2002. – 188 с.
5. Колбасін Є. С. Механізм державної підтримки автомобілебудування в Україні / Є. С. Колбасін // Проблеми економіки. – 2010. – № 3. – С. 22-27.
6. Кривенко Л. В. Грошово-кредитні засоби регулювання економіки: монографія / Л. В. Кривенко, О. М. Дутченко, М. І. Синюченко та ін. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – 210 с.
7. Криниця С. О. Бюджетне регулювання регіонального розвитку / С. О. Криниця // Фінансовий простір. – 2012. – № 1(5). – С. 54-60.
8. Лебединська О. Державне регулювання розвитку регіону: проблеми та перспективи / О. Лебединська, І. Валентюк // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2010. – С. 151-156.
9. Лопушняк Г. Бюджетні видатки як інструмент державного регулювання соціально-економічного розвитку України / Г. Лопушняк // Науковий вісник

«Демократичне врядування». – 2011. – № 6 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lvivacademy.com/visnik6/fail/+Lopushnjak.pdf>.

10. Михасюк І. Державне регулювання економіки / І. Михасюк, А. Мельник, М. Крупка, З. Залога. – Львів: Українські технології, 1999. – 640 с.

11. Рубцов В. Інструментальне забезпечення регіональної політики / В. Рубцов // Інститути та інструменти розвитку територій. На шляху до європейських принципів; За ред. С. Максименка. – Київ: Изд-во «Міленіум», 2001. – С. 47-48.

12. Швайка Л. А. Державне регулювання економіки: Підручник / Л. А. Швайка. – К.: Знання, 2006. – 435 с.

ПАРШИН Ю. И. МЕТОДЫ И ИНСТРУМЕНТЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ УСТОЙЧИВОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ НАЦИОНАЛЬНОГО ХОЗЯЙСТВА

В статье отмечено, что рациональное и сбалансированное использование комплекса методов и инструментов является основой обеспечения устойчивого развития национальной экономики. Показано, что существуют разные мнения относительно сфер применения и использования различных видов инструментов. Представлена схема группировки инструментов государственного регулирования и описаны особенности методов воздействия государства на развитие национальной экономики.

Ключевые слова: методы, инструменты, национальное хозяйство, устойчивое экономическое развитие.

PARSHIN Y. I. METHODS AND INSTRUMENTS FOR STEADY ECONOMIC DEVELOPMENT PROVIDING OF NATIONAL ECONOMY

In the article we marked that rational and balancing use of methods and instruments is the providing basis of steady development of national economy. Different ideas had been shown to exist like the different types use of instruments. The instruments grouping chart of government control has been presented and the method features of influence by the state and national economy development have been described.

Keywords: methods, tools, national economy, steady economic development.